– בית צדיקים יעמוד: –

די שול אין ליסקאָ, געבויט דורך הרה"ק בעל אך פרי תבואה מליסקא זי"ע, אָפּגעראַטעוועט דורך עסקני ק"ק ליסקא אין אַמעריקע, להחזיר עטרה ליושנה

לכבוד יודה"ל של אותו צדיק, מגדולי החסידות באונגאַרן, י"ד אב תרל"ד לפ"ק

ליסקאָ, אונגאַרן. - אָט אין דעם שטעטל, וואו עס האָט זיך אָנגעהויבן חסידות אין אונגאַרן, און פון דאָ האָט זיך עס פאַרשפּרייט ביז ס'האָט באַלאָכטן די גאַנצע מדינה און געשאָנקען די אור החסידות פאר אונזערע זיידעס, ווערט יעצט געראַטעוועט די הייליגע שול וואָס איז געבויט געוואָרן דורך דעם ראש השושלת, דער הייליגער רבי ר' הערשעלע ליסקער זי"ע, בעל אך פרי תבואה.

די הייליגע שול איז נאָך געשטאַנען עומד על תילה ביז אין די שפּעטע תש"כ יארן, ווילאנג עס האָבן נאך געוואוינט אידן אין ליסקא. הרה"ח ר' עוזר דוב ראָטה ע"ה, וועלכער איז געווען דער לעצט געבליבענער איד וואָס האָט געוואוינט אין ליסקא, האָט געשריבן צום פריערדיגן ליסקער רבי'ן, כ"ק אדמו"ר רבי יוזפא זצ"ל מליסקא, אין תשכ"ט, אז ער ווערט שוין עלטער און קען שוין נישט בלייבן אין ליסקא, און ער ציט זיך אריבער צו אַ מושב זקנים אין בודאפעסט. פון דאנעט אין ווייטער איז דער שול ליידער געוואָרן אַרויס פון באנוץ רח"ל. צוביסלעך האָבן די אונגארישע חרוב געמאַכט דאָס הייליגע אָרט, ביז אין יאָר תשל"ט איז איבערגעבליבן בלויז דער איינער 'כותל המזרחי'.

יעצט לכבוד די יאָרצייט פון הגה"ק יומא דהילולא של רבן של ישראל, ממייסדי החסידות באונגאַרן, מרן הגה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע בעל אך פרי תבואה, איז פאַרענדיגט געוואָרן דאָס פּרעזערווירן די איבערגעבליבענע 'כותל המזרחי', ווי אויך איז געבויט געוואָרן אַ חומה בצורה אַרום דעם גאַנצן אָריגינעלן שול, איבערהויפּט איז איבערגעבויעט געוואָרן דער 'כותל המערבי' וואָס איז געווען די אָריגינעלע אַרייגאַנג, ווי אויך פענסטער און אַנדערע דעטאַלן אין דעם פונקטליכע פארמאט פון דער אריגינעלער שול.

*

"דאָס וואס אַ איד לערנט אין בית המדרש ווערט נישט פארגעסן ווערן, וויבאַלד דער מקום אין ווי ער לערנט איז אַ מקום קדוש" – האָט הרה"ק בעל אך פרי תבואה זי"ע נאכגעזאָגט בשם ספרים הקדושים ביי אַ דרשה פאר אַ חנוכת בית הכנסת, זאָגנדיג דערביי – "דאָס איז די כוונה אינעם פסוק (תהלים פז ב) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אז לערנענדיג אין 'שערי ציון' אין בית המדרש, איז אַסאַך בעסער ווי לערנען 'מכל משכנות יעקב' פון סיי וועלכע אנדערע ארט ווי מ'לערנט.

דער 'אך פרי תבואה' ווען ער האָט נאר גע'דרש'נט ביי אַ מסיבה לכבוד אַ חנוכת בית הכנסת ובית מדרש האָט ער שטאַרק אַרויסגעברענגט דאָס חשיבות און הייליגקייט אז דאָס איז פארבונדן אויך מיט לימוד התורה. אין יאר תרכ"ט ביי אַ חנוכת בית הכנסת אין 'גאווא' (א שטעטל וואו נכדו הגה"ק דער 'שערי הישר' מליסקא זצוק"ל הי"ד האָט משמש געווען ברבנות עטליכע יאר) האָט דער ליסקא רב געזאָגט (געדרוקט אין ספה"ק הישר והטוב ח"ב דף תיח) "...גערעכט אז מצות בית הכנסת האָט גאָר אַ גרויסע ענין, אבער ס'נאך מער ווי דעם, דאָס איז וויבאלד דער תורה און תפלה וואס מ'לערנט און מ'דאווענט אינעם בית הכנסת איז אַסאַך חשוב'ער ווי דער בית הכנסת זעלבסט, וויבאלד דער בית הכנסת איז דאָס פלאַץ וואו מ'מאכט די הכנה צו די מצוה, און הכנה למצוה איז גרעסער אין חשיבות ווי דער מצוה זעלבסט..."

*

אין אַ דרשה אין ישוב 'אדאן' צום חנוכת בית הכנסת האָט דער ליסקא רב אַרויסגעברענגט דער נקודה אביסל שטערקער, זאָגנדיג בתוך דבריו: "...אוהב ה' שערי ציון שערים המצויינים בהלכה, דער תורה וואס מ'לערנט אין בתי כנסיות ובתי מדרשות איז פיל חשוב'ער 'מכל משכנות יעקב' פון דער עצם בויען פון דער בתי כנסיות ובתי מדרשות זעלבסט, ווייל הגם דאָס בויען אַ בית הכנסת איז אַ געוואלדיגע גרויסע מצוה ווייל דאָס איז 'כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, בכלל איז דאָס אַ מקדש מעט, מכל מקום דער עיקר תפקיד דערפון איז כדי צו קענען מקיים זיין די התנהגות פון דעם בית הכנסת ובית המדרש דורך נישט רעדן קיין שיחות חולין און דברים בטלים ווען מ'געפינט דערין, נאר זיך אויפפירן באימה וביראה, און אט דאָס איז פיל חשוב'ער ווי דאָס בויען זעלבסט, ממילא ווען אידן בויען טאקע אַ בית הכנסת און אַ בית המדרש דארף מען אויף זיך מקבל זיין אַלע דינים וואס זענען נוגע, און וועגן דעם איז דער מנהג ישראל ביים מחנך זיין אַ בית הכנסת, באנייט מען דאָס גלייך מיט תורה ותפלה אינאיינעם, ווייל דוקא דורךביידע, תורה ותפלה, מיט דעם ווערט נשלם דאָס בויען פון דער בית הכנסת ובית המדרש".

*

אַמאָל האָט דער ליסקא רב מעורר געווען אז יעדער איינער זאל זען צו מאכן דאָס בית הכנסת און בית המדרש פאר אַ קביעות, נישט סתם אז עס זאל אויסזען ווי אַן עראי'דיגע זאך. און מיט דעם ערקלערט דער פסוק 'מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל', די פשוטי עם גייען טאקע אין בית הכנסת און בית המדרש בדרך עראי בבחינת 'אהליך יעקב', אהל איז עראי, יעקב איז די פשוטי עם, איז מה טובו אויך גאַנץ גוט, אבער אַסאַך בעסער איז 'משכנותיך ישראל' ווי די חשובי ישראל טוען, וואס מאכן די בתי כנסיות ובתי מדרשות פאר אַ דירת קבע.

*

דער ליסקער רב זייענדיג אַ נאה דורש ונאה מקיים האָט זעלבסט זיך אַריינגעלייגט ראשו ורובו אינעם ענין פון בויען און מחנך זיין אַ בית הכנסת אין 'ליסקא'.

אין שטאט ליסקא איז געווען דער גרויסער שטאָטישער בית הכנסת וואו דער המון עם האָבן געדאַוונט. דעם בית הכנסת האָבן די ערשטע תושבים מחנך געווען ערגעץ ווען אין די אנהייב ת"ק יארן. דער נוסח התפלה איז אלעס געווען אויף נוסח אשכנז ווי אין רוב שטעט אין אונגאַרן בימים ההם.

שפּעטער ווען הגה"ק מליסקא זי"ע האָט חתונה געהאַט קיין ליסקא האָט ער אויך געדאווענט אין דעם בית הכנסת. טלית ותפילין האָט ער אָנגעטון ביי זיך אינדערהיים און אַזוי געגאַנגען צום בית הכנסת דאווענען. יארן שפּעטער ווען ער האָט שוין געהאַט זיין אייגענעם בית המדרש נעבן ביתו נאוה קודש איז דאָס נישט געווען אַזאַ רבותא, דער חידוש איז אז ער האָט זיך שוין אַזוי געפירט אַזוי אַלס יונגערמאן, אפילו דער בית הכנסת איז געווען אַ היפשער מהלך צו גיין.

ווי אויך געלערנט בחברותא אינאיינעם מיט הגה"ק רבי מנחם א"ש אבד"ק אונגוואר, וועלכער איז געווען אַן איידעם ביי איינער פון די נגידים אין שטאט ליסקא, צוזאמען האָבן זיי פארברענגט אין תורה לערנענדיג אין דער עזרת נשים פון דעם בית הכנסת. יארן שפּעטער ווען דער ליסקער רב האָט מספיד געווען רבי מנחם א"ש האָט ער געוויזן צום מזרחית צפונית ווינקל פונעם בית הכנסת, זאָגנדיג: "דא האָט דער גרויסע צדיק אויסגעגאָסן זיין האַרץ מיט טרערן פאר'ן הייליגן באשעפער".

*

אַלס ליסקער רב האָט דער 'אך פרי תבואה' געדאווענט אין זיין אייגן בית המדרש, אבער ימים טובים איז ער יא געגאַנגען דאווענען אינעם שטאָטישן בית הכנסת ווייל ער האָט געוואלט זיך אומקוקן אויף בני קהילתו און זען אז אפילו במועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון זאל מען זיך האַלטן ערליך.

ווען דער 'אך פרי תבואה' האָט געדאווענט יום טוב אין שטאָטישן בית הכנסת וואו מען האָט געדאווענט בנוסח אשכנז ווי אויבן דערמאנט, בכל זאת האָט ער משנה געווען דעמאלט און געדאווענט נוסח ספרד. איין יום טוב צופרי האָט דער 'אך פרי תבואה' געזאָגט פאר זיין איידעם הגה"ק רבי יוזפא גאָלדבערגער זצ"ל: "זעה נאר, איך האב קיין מנוחה נישט פון דאָס וואס איך בין משנה דער סדר אין בית הכנסת פון נוסח אשכנז וואס די זקנים פאר מיר האָבן קובע געווען, אויף נוסח ספרד". אפילו ער איז בכלל נישט געווען באקוועם מיט דעם פאקט אז ער טוישט דעם נוסח, אָבער ער האָט זיך נישט צוריק געהאַלטן און ווייטער געדאווענט נוסח ספרד אינעם בית הכנסת. אויסער צוויי זאכן האָט ער יא געטאָן בנוסח אשכנז, דעם סדר עבודה יום כיפור האָט ער געזאָגט בנוסח אשכנז, ווי אויך די נענועים מיט'ן לולב ווען ער האָט געשאָקלט אין בית הכנסת איז דאָס אויך געווען אויפ'ן סדר פון נוסח אשכנז. די סיבה פארוואס די צוויי זאכן האָט ער יא געטאָן אויף נוסח אשכנז איז געווען וויבאלד ער האָט נישט געוואלט מבלבל זיין די פשוטי עם אויב גייט ער משנה זיין פון דעם וואס זיי זענען געווען געוואוינט צו טון.

דא אין דעם בית הכנסת האָט דער ליסקער רב אראפגעלייגט זיין גרויסע עבודה ראש השנה און יום כיפור, זיינע באַקאַנטע פלאם פייערדיגע 'תקיעת שופר' און 'כל נדרי' דרשות. וכמנהגו איז ער געבליבן גאַנץ יום כיפור ביינאַכט אינעם בית הכנסת, וואו ער האָט געזאָגט אינאיינעם מיט'ן עולם דעם שיר היחוד און גאַנץ ספר תהלים און פאר אַ קורצע צייט זיך געלייגט שלאפן אויף די ערד פונעם בית הכנסת.

*

אַמאָל מוצאי יום כיפור האָט דער 'אך פרי תבואה' געזאָגט אז ער איז נישט מרגיש אין יום כיפור דעם 'ועניתם את נפשותיכם': "אַזוי ווי איך בין אַריין אין בית הכנסת אן קיין שום תאוות אכילה אַזוי אויך ביים אַרויסגיין פון בית הכנסת גיי איך אַרויס אן קיין שום תאוות אכילה".

*

איין הושענא רבה אינדערפרי האָט זיך איינער פון די חסידים געקומען צום אך פרי תבואה אויסוויינען זיין האַרץ איבער זיין חטאים, זאָגט אים דער 'ליסקער רב': "זארג זיך נישט, האב קיין מורא, זאלסט זיך גוט איינהערן צו מיין דרשה וואס איך וועל שפּעטער דרש'נען אין בית הכנסת, און דעמאלט קען איך דיר צוזאָגן אז עס וועט דיר גארנישט פאסירן".

עס איז געווען אין דעם בית הכנסת ווען דער 'אך פרי תבואה' האָט געהערט די מלאכים זינגען שירה, אַזוי האָט ער אַליינס פארציילט, צוגעבנדיג: אז מ'זאל וויסן אז דאָס גאַנצע נעמט איין רגע, אויב מען איז זוכה דערצו.

*

אין יאר תרל"ג אויפ'ן פארלאנג פון דעם 'אך פרי תבואה'

די ארגינעלע שול

די שול פון אינעווייניג

כ"ק אדמו"ר מליסקא שליט"א ואחיו כ"ק אדמו"ר מהיבנוב שליט"א אין די שוהל אין ליסקא

האָט מען צענומען די שול, כדי מען זאל קענען אויפבויען אַ גרעסערע שול. ווי פריער דערמאנט פלעגט דער 'אך פרי תבואה' נישט אַרויסטרעטן גאַנץ יום כיפור פון דער בית הכנסת ווי אויך זיך געלייגט דארט שלאפן אויף דער ערד פאר אַ קורצע צייט, על כן יענעם יום כיפור פון יאר תרל"ד וואס דאָס נייע שול איז נאכנישט געווען פארענדיגט האָט ער געטון דאָס זעלביגע אין זיין אייגענעם בית מדרש כאטש דאָס איז געווען הארט נעבן זיין הויז, און בכלל וויבאלד דער בית הכנסת איז געווען איינגעווארפן האָט מען אַלע ימים טובים'דיגע תפילות געדאוונט אינעם 'אך פרי תבואה'ס בית המדרש.

*

[דעם 'אך פרי תבואה'ס אייגענע בית מדרש האָט הנגיד מו"ה יהודה הלוי הורוויץ ז"ל פון ליסקא, ווען דער 'אך פרי תבואה' האָט באטיטולט 'הרבני היקר ירא שמים', געלאזט בויען. שפעטער ווען דער גביר איז נפטר געוואָרן י"ב שבט פון תרכ"ח, האָט דער 'אך פרי תבואה' געהאַלטן אויף אים אַ שטאַרקן הספד.

איידער די לוי', האָט דער 'אך פרי תבואה' באפוילן אז מען זאל אַריינברענגען דעם ארון אינעם בית המדרש, כאטש עס איז געווען אַ גרויסע טירחה, וויבאלד מען האָט עס געדארפט אַריינברענגען דורכ'ן חצר. דער 'אך פרי תבואה האָט דאָס געטאָן וויל ער האָט אים זייער ליב געהאַט. מען האָט אים אַריינגעברענגט אין בית המדרש און דאן האָט דער 'אך פרי תבואה' געזאָגט זיין הספד.

דער 'אך פרי תבואה' האָט אָנגעהויבן זיין הספד דערמאנענדיג די גמרא אין מסכת יומא, אז רבינו הקדוש האָט געזאָגט 'ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך' [--אין דיין ארט וועט מען דיך זעצן, און פון דיינס וועט מען דיר געבן], האָט דער 'אך פרי תבואה' געזאָגט: "וויבאלד דער נפטר האָט זיך משתדל געווען צו בויען דעם בית המדרש דעריבער האָט ער זוכה געווען אז מען זאל אים דארט מספיד זיין". דער הספד איז געדרוקט אין ספה"ק הישר והטוב].

*

די נייע שטאטישע בית הכנסת וואס דער 'אך פרי תבואה' האָט געלאזט אויפבויען פונדאָסניי, האָט ער געבויעט עס זאל זיין גענוג גרויס אז עס זאל קענען אַריינגעמען אין זיך איבער 500 מענטשן, ווי אויך אַ גאלערי אויבן פאר די עזרת נשים.

דאָס איינווארפן פון דעם אלטן און דאָס צוריק אויפבויען די נייע שול איז געווען אינעם לעצטן יאר פונעם 'אך פרי תבואה', עס איז אים געגאַנגען בנפשו צו ענדיגן די שול. ער זעלבסט האָט זיך געגעבן אַמאָל אַ כאפ אַרויס אז איינע פון די סיבות וואס ער וויל נאך לעבן איז, כדי צו ענדיגן בויען די שול.

ליידער האָט ער נישט זוכה געווען צו ענדיגן דער שול אינגאַנצן פארטיג, אבער ווי ווייט עס איז אים אָנגעגאַנגען דאָס מחנך צו זיין, קען מען זען פון דעם דעם וואס ממש פאר זיין פטירה, ער איז נסתלק געוואָרן דינסטאָג פרשת עקב, דער מוצאי שבת פ' ואתחנן איידער דער הסתלקות, האָט ער באפוילן פאר זיין געטרייע גבאי און קוויטל שרייבער הרבני מו"ה אברהם בירנבוים ז"ל פון שאראש-פאטיק (וואס איז נאך געווען דער גבאי ביים 'ישמח משה') ער זאל שרייבן כתב-המלצות פאר עטליכע קהילות אז זיי זאלן שיקן געלט צו קענען ענדיגן בויען די שול וואס ער האָט אָנגעהויבן צו בויען.

דער 'אך פרי תבואה' האָט אים פאראויסגעזאָגט דער נוסח און רבי אברהם גבאי האָט געשריבן. דערנאך טראָץ זיין שוואכקייט איז ער אראפ פון זיין בעט, זיך געזעצט צום טיש און אונטערגעשריבן אויף צוויי המלצות.

*

אויף איינע פון די המלצות איז געשטאנען: "...גלוי וידוע שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא (צעווארפן די אלטע שול, און אויפבויען די נייע) רק בלתי לה' לבדו, ע"כ הוא מבקש לסייע להביא הבנין לידי גמר שלא יתחלל ח"ו על ידו. א"ד ידידכם המצפה לראותכם מאפילה לאורה וכו'...

אויך אין זיין צוואה האָט ער געשריבן בנוגע די כסא הרבנות און די שול: "...רק הביהמ"ד לא יהי' רשות לשום אדם לשנותו מקדושה לחול ח"ו וכו'... ויהיה אחד מבניי ראש ומנהיג דהיינו להשגיח לכל דבר הצריך וכו' כדי שיהיה מוכן לתורה ולתפלה וכו'.

*

די שול איז נתחנך געוואָרן ערשט שפעטער נאך די פטירה פון מרן הגה"ק בעל 'אך פרי תבואה' מליסקא זי"ע ביום י"ד אב שנת תרל"ד ווען זיין איידעם כ"ק מרן ה'טל חיים' זי"ע האָט איבערגענומען דער נזר הנשיאות והרבנות פון ליסקא דער 'טל חיים' האָט צום מערסטנס שוין געדאוונט אינעם חסידי'שן בית מדרש, אבער ווייטער געהאַלטן די תקיעת שופר און כל נדרי דרשות, שבת הגדול און שבת שובה דרשות. אַזוי אויך שפעטער ביי זיין זון כ"ק מרן 'שערי הישר' זי"ע הי"ד, וועלכער האָט ממשיך געווען צו האַלטן דרשות אין דער שול אַלס מרא דאתרא, ווי אויך געדאוונט די מוספים פון ראש השנה אין יום כיפור אין דעם שול.

*

היות אין די לעצטע עטליכע יאר איז געוואָרן אַסאַך גרינגער פאר קהילות בישראל צוריק אויפצובויען און אויפפרישן, ווי אויך טייל מאל צוריק באקומען רשות הבעלות פון הייליגע ערטער אונטער די אייגענע האנט, אז עס זאל נישט ווערן אינגאַנצן פארניכטעט. וואס ווי פארשטייט זיך קאסט די סארט פראיעקטן אַ הון תועפות, וויבאלד אפילו מען באקומט צוריק די בתי מדרשים און שוהלן אונטער די אייגענע רשות ווערן זיי דאך נישט גענוצט פאר טאָג טעגליכן געברויך, איז אַלעמאל געווען די חוות דעת קדשו פון כ"ק אדמו"ר מליסקא הגה"צ רבי צבי הירש פריעדלאנדער שליט"א אז מ'זאל נישט אַריינגיסן אַזוי פיל אידישע געלטער אין פלעצער וואס די רשעים האָבן חרוב געמאַכט, עס זאל נישט זיין בבחינת רצחת וגם ירשת.

מיט עטליכע יאר צוריק האָט זיך געמאַכט אַ געלעגנהייט אז הר"ר פנחס עזרא פריעדלאנדער שליט"א, בן האדמו"ר מליסקא שליט"א, דער באַקאַנטער פיגור אין הויכראנגיגע רעגירונגס אנשטאלטן, ווען ר' עזרא האָט פארשאפט דעם קאנגרעסיאנאלן גאלד מעדאל לכבודו פון דעם באַקאַנטן חסיד שבאומות העולם ראול וואלענבערג וואס האָט געראטעוועט איבער 100,000 אונגארישע אידן, איז ער געקומען דעמאָלט אין באַריר מיט דער אונגאַרישער אַמבאַסאַדאָר און פאַרהאַנדלט מיט די אונגארישע רעגירונג, און צו דעם 70'סטע יארצייט פון דעפארטאציע פון די אונגארישע אידישע באפעלקערונג האָט די אונגארישע רעגירונג און צוזאמענהאנג מיט אייראָפּעאישן יוניאן אוועקגעשטעלט אַ ספעציעלע קאסע צו פרעזערווירן אידישע היסטאָרישע ערטער אין אונגאַרן.

ווי ר' עזרא גיט איבער, האָט ער באַשלאָסן ער וויל נישט אז דער פראיעקט זאל געפירט ווערן פון טויזנטער מייל אַוועק, האָט דער אונגאַרישער אַמבאַסאַדאָר איבערגעגעבן פאַר האדמו"ר מליסקא שליט"א, זייענדיג ביי אים אויף אַ באזוך אין באָראָ פאַרק, אז די רבני חב"ד וועלכע זענען אנערקענט אָפיציעל אין גאַנץ אונגאַרן, וואס פאר זיי איז דאָס אַסאַך גרינגער זייענדיג קבוע על מקומם אין אונגאַרן און פירן שוין אן נאך אנדערע פראיעקטן אין אונגאַרן. די עצה איז שטאַרק געפאָלן דעם ליסקא רבי'ן, וואס האָט אויך הנאה געהאַט אז אַ היימישע קערפערשאפט וועט זיך מטפל זיין מיט מקום אבותיו הקדושים זי"ע, וכך הוה.

אין דער געלעגנהייט וויל זיך טאקע 'קהל עטרת צבי ליסקא,' העומד תחת נשיאות האדמו"ר מליסקא שליט"א און 'איגוד נכדי ליסקא רבותינו הקדושים לבית ליסקא,' אויסדריקן אַן הכרת הטוב פאר הרב שלמה קאוואטש שליט"א וואס ער איז געשטאנען דורכאויס די גאַנצע פראיעקט מיט געטריישאפט להחזיר עטרה ליושנה.

איבערגעבויעט געווארען דער 'כותל המערבי' וואס איז געווען דער ארגינעלער אריינגאנג

איבערגעבליבען בלויז דער איינער 'כותל המזרחי ' פון דער ארגינעלער שול